

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Кирилка Симеонова Тагарева – доцент в Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.2. Психология

докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*

Автор: Роза Любенова Динчева

Тема: „Сравнително изследване на ефектите на гнева върху развитието на Аз-контрола при медицински сестри и студенти, които се обучават за медицински сестри“

Научен ръководител: доц. д-р Пламен Ангелов Цоков – Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1307 от 19.04.2021 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Сравнително изследване на ефектите на гнева върху развитието на Аз-контрола при медицински сестри и студенти, които се обучават за медицински сестри“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма *Педагогическа и възрастова психология*.

Автор на дисертационния труд е Роза Любенова Динчева – редовен докторант към катедра „Психология”, научен ръководител е доц. д-р Пламен Ангелов Цоков.

Представеният от Роза Любенова Динчева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

– молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;

– автобиография в европейски формат;

–протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;

–дисертационен труд;

–автореферат;

–списък на научните публикации по темата на дисертацията;

–копия на научните публикации;

–декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

–справка за спазване на специфичните изисквания на Педагогическия факултет.

Докторантката Р. Динчева е приложила собствени публикации и една в съавторство с научния си ръководител доц. Пл. Цоков.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Роза Любенова Динчева е родена през 1987 г., през 2006 г. завършва средното си образование в СОУ „Васил Дечев“ в гр. Чепеларе. През 2009 г. завършва Медицински колеж към Медицински университет гр. Пловдив, специалност рехабилитация. Бакалавърска степен придобива през 2013 г. в ПУ по специалност психология, а магистърска – през 2015 г. също в ПУ по програма „Приложна психология“. Има преминали следдипломни квалификации в Медицински университет - гр. Пловдив по Еволюционна психология и психиатрия, по Крос – културна психология и психиатрия и по Медицинска психология. От 1.03.2017 г. до 1.03.2020 г. е редовна докторантка по педагогическа и възрастова психология към катедра „Психология“ в Педагогическия факултет на ПУ. По време на обучението си е изпълнявала отговорно и в срок всички дейности, заложили в индивидуалния учебен план за образователна и научна степен доктор и е положила успешно всички изпити, определени в плана.

През периода 2009-2021 г. е работила като рехабилитатор в медицински центрове в гр. Пловдив. В Педагогическия факултет на ПУ е водила семинарни занятия по възрастова психология със студентите от бакалавърска степен по Педагогика, Социална педагогика, Прегледна и начална училищна педагогика, Начална училищна педагогика и Начална училищна педагогика с чужд език.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд на Роза Любенова Динчева е посветен на ефектите на гнева върху развитието на Аз-контрола при медицинските специалисти. Проблемът е актуален в научно и научно-приложно отношение. Актуалността е изразена в опита да се постигне едно

по-разширено разбиране върху природата на гнева и самоконтрола. Актуалността на темата се открива особено силно днес по време на пандемията, когато медицинските работници са подложени на засилено напрежение и стрес. Важно е търсенето на пътища за самоконтролиране на гнева и емоциите в работата на медицинските сестри. Това би могло да допринесе за намаляване на стреса сред медците, за по-голяма ефективност в тяхната работа, както и за прилагането на успешни копинг стратегии. В този аспект е интересно и предизвикателно да се изследва по емпиричен път връзката между гнева и Аз-контрола при медицинските сестри и студентите. Конкретните цели и задачи, които си поставя Роза Динчева в този план се отнасят до изследване на взаимовръзката и зависимостите между гнева и Аз-контрола. Авторката търси различия в тази посока между две групи лица: студенти, които се обучават за медицински сестри и медицински сестри. Р. Динчева прави опит за структуриране на терапевтични процедури за лица, заети в сферата на здравеопазването по овладяване и справяне с гнева и личностно развитие.

3. Познаване на проблема

Роза Динчева познава състоянието на проблема. Тя показва задълбочено познаване на отличителните характеристики и особености на двете изследователски групи.

4. Методика на изследването

Като основен метод в своето изследване Роза Динчева избира да приложи допитването чрез анкета. Основните инструменти са:

- 1) Когнитивна скала на гнева (ACS) Ryan C Martin & Eric R. Dahlen (2007). Целта на въпросника е да се измерят когнитивните процеси и тяхната връзка с атрибутите на гнева. Скалите за изследване са: свръх генерализиране; катастрофална оценка; етикетиране; причинно-следствена връзка; възискателност; адаптивни мисли. Въпросникът се състои от 64 айтема.
- 2) Тест на Lazarus & Folkman (1987) за изследване транзакционният модел на стрес и справяне с него, чиято цел е изучи справянето със стреса като феномен, който включва както когнитивни, така и поведенчески реакции, които индивидите използват в опит да управляват вътрешни и/или външни стресови фактори, за които

се смята, че надвишават личните им ресурси. Въпросникът се състои от 50 айтема.

- 3) Тест за изследване на срамежливост (Zimbardo, F). Цел на въпросника е да се изследва срамежливостта като поведение на хората и причинените от него черти, които могат да породят гневни реакции като: нерешителност, страх, напрежение, скованост и неловкост в обществото поради неувереност в себе си или липса на социални умения.
- 4) Скала за клиничен гняв CAS (Snell, W. E., Jr., Gum, S., Shuck, R. L., Mosley, J. A., & Hite, T. L..) във вид на обективен, валиден самоотчет, който измерва психологическите симптоми, възобновени, за да имат значение при разбирането и лечението на клиничния гняв. Измерват се следните симптоми на гняв: гняв за неуспех, гневно-враждебни чувства, досадните други, ядосани за себе си, отчуждаване на други, смущения в работата, сън, умора, влияние в апетита, смущения в здравето, мисленето и сексуалността. Въпросникът се състои от 21 айтема.
- 5) Въпросник за управление на гнева (UG).
- 6) Въпросник Novaco scale (Novaco Anger Inventory, Novaco, 1975). Въпросникът цели да измери степента на провокация или гняв, който хората биха почувствали, ако бъдат поставени в определени ситуации.
- 7) Въпросник Anger control (AC). Въпросникат цели да измери контрола на гнева и какво би почувствало изследваното лице, ако попадне в определени ситуации.
- 8) Методика за изучаване на завистта (Ильин). Целта на въпросника е да изследва източниците на завистта, които имат връзка с гнева като поведенческа реакция.
- 9) Психологичен тест за проверка нивото на бърнаут (Michael P. Leiter & Christina Maslach) с цел изследване на нивото на бърнаут.
- 10) Тест за локализация на контрола (Адаптация: А. Величков, Г. Лукарски, М. Радославова, Русева, Л. Генова)

Използваните методи на статистическия анализ са: описателна статистика; факторен анализ, корелационен анализ. Данните са обработени с помощта на Microsoft Excel -2019 и статистически пакет (програма) SPSS 2021.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд е структуриран в няколко части: увод, пет глави, изводи, библиография. Основният текст на дисертацията е 282 страници. Използваните литературни източници са 118, от които 12 на кирилица и 106 на латиница. В дисертацията са включени 71 таблици, 39 диаграми, 10 схеми.

Първите три глави са теоретични, четвъртата представя дизайна на изследването, а петата – статистическата обработка на резултатите.

Първа глава е посветена на емоциите и гнева. Тук подробно са разгледани класически и съвременни модели на емоциите, теорията за емоциите на Пол Екман и др. Представени са основни понятия и дефиниции за гнева, теории, причини за гнева, видове гняв, прояви на гнева. Потърсени са връзки на гнева с агресията, враждебността, със страха и емпатията. Има част, посветена на ефектите на гнева върху атрибуцията и оценката, върху възприемането на риск и предпочитания към риск, върху обработката на мисленето. Друга посока в изложението са клинични аспекти на гнева и контрол над гнева. Във втора глава акцентът е върху самоконтролът, самосъзнанието и самонаблюдението, като е потърсена ролята на самоконтрола в преодоляване ефектите на гнева. Търсенето на алтернативи на гнева е представено в трета глава на дисертацията. В този план са очертани скала на съзнанието, емоционална интелигентност, разгледани са терапевтични насоки за контрол на гнева, управление на гнева чрез самоконтрола.

В четвърта глава е представен дизайна на собственото емпирично изследване, формулирани са цели и задачи. Представен е обектът на изследване и той е в съответствие с проблема и заглавието на темата. Конкретизиран е предмета на изследване, има формулирани хипотези. Р. Динчева си поставя за цел да установи способности за овладяване и редуциране на гнева и тяхната ефективност във функционирането на Аз-контрола. Издигнати са шест хипотези в изследването.

Емпиричното изследване е проведено с общо 300 лица - 150 медицински сестри и 150 студенти, които се обучават за медицински сестри.

Пета глава е посветена на резултатите и статистически анализ на резултатите от емпиричното изследване. Представени са различни анализи на профила на извадката по показателите възраст, образование, местоживееене, семейно положение, брой деца в семейството. Извършено е представяне на резултати във връзка с издигнатите хипотези.

Предположението, че изследваните лица ще използват способите за регулиране на гнева от типа "избягване" и "разрешаване" на конфликтни взаимодействия, конфронтация, приближаване, се потвърждава, според Р. Динчева. Установена е корелация между когнитивната

скала за оценка на гнева - свръх генерализиране, катастрофална оценка, етикетиране, причинно-следствена връзка, взискателност, адаптивни мисли с контрола на гнева.

Втората хипотеза, че медицинските сестри ще прилагат преди всичко конфронтационна стратегия за справяне с гнева и метод за уравнивяване - способ за договаряне, за разлика от студентите, които ще предпочитат да избягват конфликтите, се потвърждава. Изготвен е дисперсионен анализ, който показва статистическа валидна корелация.

Третата хипотеза, че при увеличаване на гнева намалява вътрешният самоконтрол се потвърждава.

Четвъртата хипотеза, че при повишаване на стреса ще се увеличава и гнева се потвърждава. Справянето със стреса включва както когнитивни, така и поведенчески реакции, които изследваните лица използват в опит да управляват вътрешни и/или външни стресови фактори, за които се смята, че надвишават личните им ресурси.

Петата хипотеза, свързана с предположението, че при повишване на гнева ще намалява срамежливостта, се потвърждава.

Шестата хипотеза, че ниските емпирични стойности на гнева са в пряка положителна зависимост от повишени стойности на самоконтрол се потвърждава.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите в дисертационния труд се заключават.

- Представен е теоретичен обзор на изучаваните конструкти гняв и самоконтрол в психологически план.
- Осъществена е адаптация на въпросника за контрол на гнева Anger control (AC).
- Проведено е емпирично изследване в България относно връзката между гнева и самоконтрола при медицински сестри и студенти, обучаващи се за медицински сестри по време на пандемия.
- Получените данни, които са обработени статистически. Това резултат, който може да бъде развит в бъдеще.
- Тези резултати могат да бъдат разширени в научен аспект и приложени в практиката – в образованието на медицинските сестри и в работната среда.
- Резултатите от проведеното изследване могат да се използват при академичната подготовка на медицинските сестри.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, които отразяват резултати на дисертацията са общо 11. Една от тях е в съавторство с научния ръководител доц. Пл. Цоков, а останалите десет са самостоятелно дело на докторантката.

Три от публикациите са от студентски научен форум на Педагогическия факултет на ПУ, три – от научни конференции от Великотърновския университет, организирани от Студентски клуб и катедра Психология. Две са статии в сборници от международни научни конференции, една е публикувана в Одеса и една е от участие в деветия международен конгрес по психология. В съдържателно отношение публикациите разглеждат различни аспекти от темата на дисертационното изследване.

8. Лично участие на докторантката

Дисертационния труд е лично дело на Роза Любенова Динчева. В проведеното изследване тя е получила данни от 300 изследвани лица, приложила е десет инструмента, осъществила е статистически анализ на резултатите.

9. Автореферат

Авторефератът дава представа за дисертационния труд. Той е направен според изискванията.

10. Критични забележки и препоръки

Имам някои критични бележки, чиято цел е да бъдат полезни за бъдещи изследвания и при евентуално публикуване на материала.

На първо място съотношението между теоретичната и емпиричната част на дисертацията е 70/30, което се отразява недобре върху съдържанието на дисертацията. Съотношението може да бъде приблизително 50/50.

На места в пета глава не е приведен качествен, съдържателен анализ на резултатите от изследването и се надявам в бъдещи изследвания докторантката да обърне сериозно внимание на интерпретацията на резултатите.

По отношение на изводите следва да се отбележи нуждата от преработването им, които да са логическо следствие от получените резултати.

Резултатите от емпиричното изследване са предоставени предимно таблици и диаграми. Много от таблиците нямат наименования, а само номерация, която не е посочена в текста на дисертацията (посочвам само някои: таблици №29 и №30 на стр. 224 и №39 и №40 на стр.

232). Освен това е пропусната номерация на много диаграми (например на страниците 226 и 227). Това затруднява възприемането на текста, не става ясно анализът за коя таблица или диаграма се отнася.

11. Лични впечатления

Познавам Роза Динчева от 2010 година като студентка по психология в ПУ. Впечатленията ми от нея са положителни: тя е внимателна, отзивчива и изпълнителна.

12. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Посочените по-горе критични бележки представляват препоръки, които се надявам да бъдат полезни на докторантката. Получен е голям масив от данни, които могат да бъдат анализирани, доработени и представени в статии. Особен интерес за разработване представлява темата за стратегии за справяне с гнева, копинг стратегии, връзката на гнева със срамежливостта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд показва, че Роза Любенова Динчева притежава теоретични знания и професионални умения по научна специалност *педагогическа и възрастова психология*.

Давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и ***предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на Роза Любенова Динчева*** в област на висше образование: Социални, стопански и правни науки, професионално направление Психология, докторска програма Педагогическа и възрастова психология.

07.09.2021 г.

Рецензент:

Доц.д-р Кирилка Тагарева